

Adalékok a speciális és gyógyító nevelés spanyolországi történetéhez

KÉRI KATALIN

Pécsi Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar

Pamplonában 2009 júniusában rendeztek egy konferenciát Hosszú út az inkluzív nevelés felé (*El largo camino hacia una Educación Inclusiva*) címmel. Jelen tanulmány keretei között az ott elhangzott előadások anyagára és a témáról szóló elsődleges forrásokra és kézikönyvekre alapozva szeretném összefoglalni a speciális nevelés spanyol történetét, különös tekintettel a 19. századi történésekre.¹

Tanulmányom elején összefoglalom, hogy melyek voltak a spanyol gyógyító nevelés kezdeti lépései a középkortól a 18. század végéig. Ezt követően szöveg a 19. században alapított speciális iskolákról és alapkönyvekről.

Munkám végén pedig néhány elsődleges forrásból vett példa segítségével bemutatom, hogy hogyan tükrözte a spanyol (esetenként katalán) nyelvű szóhasználat a „normális”-tól eltérőnek tartott képességekkel, adottságokkal rendelkező személyek (gyermekek) megítélésének változásait a középkortól napjainkig.

A SPECIÁLIS NEVELÉS KEZDETEI

SPANYOLORSZÁGBAN a középkor időszakájában – hasonlóan a kontinens más országaihoz – a fizikai értelemben vett fogyatékosokat (a nyomorékokat, bénákat), a pszichikai problémákkal küszködőket (az őrülteket) és az érzékszervi problémákkal élő embereket (mindenekelőtt a vakokat) bolondoknak vagy bűnösöknek tartották, és gyakran éppúgy elkülönítették, kiközösítették őket a társada-

lomból, mint régebbi korokban. (*Castaño Gómez*, 2009. 405. o.) A középkor embere úgy tekintett rájuk, mint a többségtől különbözőkre, és nevelésükről sem gondoskodtak. A fogyatékkal élők megítélésében változásokat Hispániában is csak a reneszánsz kora hozott, akkor kezdték humánusabb módon szemlélni a sorsukat, és helyenként már nevelésükkel is törődtek. Ettől a kortól kezdve több olyan pedagógiai gondolkodót emelhetünk ki, akik műveikben, iskolaszervező tevékenységük során

¹Kutatásomhoz nagy segítséget nyújtott a jelentős számú, ingyenesen hozzáférhető digitális kötetet tartalmazó Miguel Cervantes virtuális könyvtár, ahol a spanyol gyógynevelés története szempontjából fontos csaknem valamennyi alapmű is megtalálható a középkortól napjainkig, teljes terjedelmében és eredeti képi formájában, spanyol és/vagy katalán nyelven. La Biblioteca Virtual Miguel de Cervantes. <http://www.cervantesvirtual.com/> 2014.08.11.

próbáltak speciális segítséget nyújtani a valamilyen nehézségekkel küzdő tanulóknak. A neves humanista, *Juan Luis Vives* (1492–1540) pszichológiai és társadalmi értelemben is érzékelte és leírta a tanulók közti különbségeket, és sajátos bánásmódot ajánlott az átlagostól eltérő, rosszabb helyzetű gyermekek neveléséhez. *De anima et vita* (1538) című művében például – *Arisztotelészre* is utalva – kiemelte, hogy a tanulás, a nevelés szempontjából a legfőbb érzékszerv a hallás.

A felvilágosodás korában többek között *Benito Jeronimo Feijóo y Montenegro* (1676–1764), *Lorenzo Hervás y Panduro* (1735–1809) és *Gaspar Melchor de Jovellanos* (1744–1811) érintették műveikben a fogyatékkal élők nevelésének problémáit. A 18. század végén néhány spanyol nagyvárosban létrejöttek iskolák a speciális nevelést igénylő gyermekek számára, ám jellemző módon még a 19. században is szinte mindvégig csupán az érzékszervi károsodásban szenvedő fiatalok képzését tartották fontosnak.

A siketnémák neveléséről szólnak a spanyol neveléstörténet első forrásai.² A 16. században élt az a bencés atya, *Pedro Ponce de León* (1520–1584), aki az Oña-i kolostorban siketnéma gyermekeket (köztük több, főúri családból való ifjút is) tanított a beszéd elemeire és más hasznos ismeretekre, például vallástanra, latin, görög, olasz és spanyol nyelvre, csillagászatra, fizikára, történelemre, politikára. (*Car-*

ta del Abate, 1794. 7. o.) A jezsuita *Juan Andrés y Morell* (1740–1817) 1794-ben megjelent műve (*Vergara Ciordia*, 2009. 101–113. o.) elején kiemelte, hogy ezzel Spanyolország kétszáz évvel megelőzte kora Európa-szerte csodált és irigyelt városait, Bécset és Párizst, és megemlíttette, hogy *Epée* is elismerte a speciális nevelés vonatkozásában a spanyolok elsőségét. A szerző leírta azt is, hogy többen is (például *Sacra philosophia* című könyvében *Francesco Valles* orvos és műveiben *Feijóo*) leírták Ponce speciális oktatási módszereinek lényegét, és azok fordításokban is ismertek voltak több európai helyszínen, maga *Andrés y Morell* Itáliában és Bécsben tanuló német diákok körében találkozott említésükkel (*Carta del Abate*, é.n. 8. o.). *Juan Pablo Bonet*³ (1573 k. –1633) volt az a kiemelkedő spanyol pedagógiai gondolkodó, aki a 17. század elején elméleti értelemben is megalapozását adta a siketnémák nevelésének. A *Reduction de las letras y arte para enseñar á ablar los mudos* című műve, melyet *III. Fülöp* királynak ajánlott, 1620-ban jelent meg Madridban (*Bonet*, é.n.), és jöllehet, *Pedro Ponce* már korábban összefoglalta (latin nyelven) módszere lényegét, *Bonet* műve az első, amely módszertani tankönyvként is szolgált. Elképzelése szerint először egy kézzel mutogatott jelnyelvet kell megtanulniuk a növendékeknek, mely megtanítja az ábécé betűit. Ezt követi a hangok helyes ejtésének a tanítása, a száj (a nyelv,

²A spanyolországi siketek nevelésének történetéről, kiemelkedő alakjairól, tankönyvekről, módszerekről, ábécékről és ezek Európára és Amerikára tett hatásáról az alábbi művet: Gascón Ricao, Antonio és Storch de Gracia y Asensio, José Gabriel: *Historia de la educación de los sordos en España y su influencia en Europa y América*. Ramón Areces, Madrid, 2004.; a siketek nevelésének egyetemes történetéről: Vickrey, Van Cleve John (szerk.): *Deaf History Unveiled. Interpretations from the New Scholarship*. Gallaudet University Press, Washington, 1999.

³Életről, munkásságáról cikkgyűjtemény található az alábbi honlapon: La cultura sorda. <http://www.cultura-sorda.eu/4.html> (A letöltés ideje: 2014.08.10.)

az ajkak, a fogak) mozgásának tanulmányozásával. A tanárnak Bonet szerint folyamatosan korrigálni kell a növendék ejtését, de anélkül, hogy ujjait annak szájába dugná, vagy más módon molesztálná. Leírta azt is, hogyan kell megtanítani a különböző nyelvtani szabályokat a siketnémáknak.

Meghatározta, hogy melyik életkori szakaszban legeredményesebb a tanulás, és javasolta a könyvolvasást is a nevelés tökéletesítése érdekében (Bonet, é.n. 15–16. o.). *Manuel Ramírez de Carrión*⁴ (1579–1652) az 1622-ben, majd 1629-ben kiadott *Maravillas de naturaleza* (A természet csodái) című munkájában már azt írta, hogy ő is Bonet módszerével tanította egy néma növendékét beszédre és írásra-olvasásra (*Vergara Corderia*, 2009. 109. o.) Bonet módszerét aztán a 18. században a spanyol-portugál származású *Jacobo Rodríguez de Pereira* (1715–1780) terjesztette el Európában, aki egyébként Feijóo műveiből (*Feijóo y Montenegro*, 1753) Ponce módszereit is ismerte. 1749-ben írt a módszerről a francia *Mercurius* című lapban, és Bonet ábécéjét kibővítette, módszereit is továbbfejlesztette, daktilológiai eljárásával kritikákat is kiváltóvá váltott (*Feijóo y Montenegro*, 1753. 111. o.).

A siketnémák és vakok intézményesült nevelése Spanyolországban 1795-ben indult meg, ekkor nyitotta *IV. Károly* uralkodó az első nyilvános ingyenes iskolát számukra (*Fernández*, 2009. 238. o.). Ugyanebben az évben jelent meg Madridban *Lorenzo Hervás y Panduro* kétkötetes munkája (*Hervás y Panduro*, 1795)

amelyben kimerítő áttekintést adott a siketnémák neveléséről. Műve öt nagy részből állt, melyek közül az elsőben a siketnémákkal kapcsolatos orvosi, teológiai, filozófiai, politikai véleményeket, vitákat foglalta össze, a másodikban a számukra kidolgozott írás és olvasástanítás történetéről írt, a harmadikban – melyet Bevezetőjé-ben a leghasznosabb fejezetnek mondott – pedig az írott spanyol nyelv megtanításának módszerét fejtette ki. A negyedik rész a beszélt spanyol nyelv, valamint az olasz és a portugál nyelv elsajátításáról íródott, és ettől a fejezettől a szerző azt remélte, hogy más népek is haszonnal forgatják majd a siketnémák oktatása során.

A könyv befejező részét pedig az író annak szentelte, hogy bemutatta, hogyan lehet elvont metafizikai, valláserkölcsi tanításokat nyújtani a siketnéma embereknek. A keresztény szerző szerint a tanítás legvégső célja tulajdonképpen éppen ez, a katolikus tanítások terjesztése és megerősítése a diákok körében, és már műve elején megfogalmazta azt is, hogy valamennyi nevelés közül a katolikus az, amely igazán eredményes lehet.

Siketnémákról (és a vakokról is) úgy gondolkodott, hogy Isten teremtményeiként joguk van ahhoz, hogy a társadalom tagjai legyenek, és szerinte kiemelt helyen kell gondoskodni róluk, és minden embernek úgy kell hozzájuk viszonyulni, mint a testvéreikhez (*Hervás y Panduro*, 1795. VI. o.).

Szerinte a Teremtő megadta a lehetőséget ahhoz, hogy a testi hibával született emberek is műveltekké váljanak, ahogyan

⁴Életéről, módszereiről l. például: Manuel Ramírez de Carrión y sus maravillas”. In: Gascón Ricao és Storch de Gracia y Asensio: Historia de la educación de los sordos en España... i. m. 159–173. o. (Megjegyzés: a halálzási évét különböző feldolgozások eltérően közlik, találkoztam az 1533-as, 1550-es, 1554-es évvel is.)

fogalmazott: „a fentről áramló tiszta bölcsesség megnyitja az emberi lélek előtt a börtönt, ahol csendességben bezárva vár a némák nyelve, és ékesszólók lesznek [...]” (*Hervás y Panduro*, 1795. VIII. o.)

A vakok⁵ számára az Ibériai-félszigeten a muszlimok hozták létre az első menedékhelyet Granadában, még a XII. században. (Nekik abban az időben már voltak tapasztalataik a vakok oktatását illetően is, hiszen a X. század végén Kairóban alapított al-Azhár egyetemen első ízben a világon megszervezték a vakok szóbeli oktatását. (*García és Cañadas*, 2009. 454. o.)) 1422-ben pedig II. János király titkára, *Pedro Fernández Lorca* szervezett számukra egy otthont Madridban. 1517-ben *Girolano Cardano* fából faragta ki az ábécé betűit annak érdekében, hogy a vakok is tanulhassanak olvasni és írni. A vakok és látássérültek nevelésének fontosságát már *Vives* is megfogalmazta *De subventionem Pauperum* (1525) című művében, és azt ajánlotta, hogy munkára nevelésük mellett értelmük fejlesztése is fontos. 1585-ben *Francisco Lunas* próbálta tanítani vak növendékeit, 1666-ban a sevillai Pozo Santo kolostorban pedig megnyílt az első iskolájuk is. Később, a 18. századi Spanyolországban több pedagógiai gondolkodó is kiállt sajátos igényeik mellett (*Fernandez*, 2009. 239. o.). A korabeli szakkönyvek gyakran soroltak olyan neves gondolkodókat a történelemből, akik látásproblémáik vagy teljes vaksá-

guk ellenére is maradandó tudományos eredményeket halmoztak fel.

A 18. század közepén Spanyolországban is ismertté váltak azok a franciaországi művek és kezdeményezések, amelyek a vakok képzését próbálták előmozdítani. *Denis Diderot* 1749-ben Londonban kiadott levelei⁶ és a Valentin Haüy által 1784-ben alapított vakok intézete (*Institut National de Jeunes Aveugles*) is ismert volt több spanyolországi szakember előtt.

A mentális problémákkal küzdő betegeknek az Ibériai-félszigeten első ízben a 14. században, V. Mohamed szultán uralkodása alatt szerveztek kórházat Granada városában, itt azonban gyerekek nevelésével nem foglalkoztak. Az első olyan spanyolországi kórház, ahol már a mentálisan sérült emberek nevelését, fejlesztését is megpróbálták fellendíteni, 1410-ben Valenciában nyílt meg, *Juan Gilabert Jofré* (1350–1417) barát⁷ kezdeményezésére, helyi kereskedők és kézművesek pénzügyi támogatásával. Jofré atya jól ismerte a muszlimok kezdeményezéseit az elmebetegek gyógyítása érdekében, és kortársai többségével szembehelyezkedve azt hirdette, hogy a mentálisan sérült emberek védelemre, gondoskodásra szorulnak, nem helyes a társadalomból való kiközösítésük. Ez a valenciai kórház volt az első kifejezetten pszichiátriai intézmény a világon. Egy korabeli német látogató, *Münzer* azt írta, hogy ez egy kiválóan szervezett intézet, ahol bolondok, melankolikusok

⁵A vakok történetéről lásd az alábbi monumentális munkát: Montoro Martínez, Jesús: *Los ciegos en la historia*. I-V. Organización Nacional de Ciegos Españoles, Dirección de Cultura, Madrid, 1991–1998.

⁶A mű újabb kiadását lásd az alábbi gyűjteményes kötetben: Diderot, Denis: *Lettres sur les aveugles à l'usage de ceux que voient. Lettre sur les sourds et muets à l'usage de ceux qui entendent et qui parlent*, présentation, notes, dossier, chronologie, bibliographie par Marian Hobson et Simon Harvey, Flammarion, «GF», Paris, 2000. A mű elektronikus változata: <http://rde.revues.org/index470.html> (A letöltés ideje: 2014.08.10.)

⁷Életről lásd: Ramajo Aliste, Félix: *Vida y obra del padre Juan Gilabert Jofre*. Diputación Provincial de Valencia, Valencia, 1998.

és más betegek is élnek, akiket Valencia különböző kórházaiból gyűjtöttek össze (Sala, 2007). A kórház betegeit többek között munkaterápiás módszerekkel próbálták gyógyítani, kertészkedtek, a nők és lányok kézimunkázást tanultak.

SPECIÁLIS NEVELÉS A 19. SZÁZADI SPANYOLORSZÁGBAN

A 19. század Spanyolországban is a gyógyító nevelés nagy felütését hozta, hasonlóan Európa más országaihoz. Egyrészt tovább működött a IV. Károly által 1795-ben alapított madridi iskola, másrészt új intézetek is nyíltak. A spanyol pedagógusok és orvosok mellett más szakemberek is megjelentek a módszerek tökéletesítői és új képzési tervek készítői között. Az uralkodói és városi támogatásban részesülő iskolák mellett magániskolákat is alapítottak egyes nagyvárosokban. Az Ibériai-félszigeten hamar ismertté váltak az új külföldi módszerek és könyvek mind a siketnémák, mind pedig a vakok és gyengénlátók neveléséhez kapcsolódóan, például a – látását kisgyermekként elvesztő – francia *Louis Braille* 1825-ben kikiáltott írás-rendszere, amelyet *Jaime Bruno Berenguer* tanított először barcelonai vak diákjainak, majd 1863-tól bevezették a Madridi Vakok Nemzeti Iskolájában (Colegio Nacional de Ciegos de Madrid) is, amely akkor nyitotta meg kapuit a rászorulóknak előtt (Gascon és Storch, 2004. 369. o.).

A Braille-írást Spanyolországban hivatalosan 1918-ban tették a vakok számára kötelező módszerré (*España Caparros*, 2002. 4. o.). Barcelonában 1816-ban nyílt meg a Siketnémák Iskolája (Escuela

de Sordomudos), amelyet a dominikánus szerzetes, *Manuel Estrada* alapított. Egy későbbi híradás szerint az iskolában Pest-alozzi, Bell és Lancaster módszerei szerint tanítottak. Fontos részlet a nehéz anyagi körülmények között működő katalán intézmény történetében az, hogy a tanárok mellett orvos is dolgozott az iskolában, aki próbálta a saját módszereivel megkönnyíteni a pedagógusok munkáját.

1819-ben ugyancsak a katalán fővárosban nyitotta meg kapuit *José Ricart* (1775–1837), órásmester magániskolája vakok számára. Itt a diákok ingyen tanulhattak, és halála után, 1839-től az iskolát a városi tanács vette át és működtette tovább. Madridban 1833-ban nyílt hasonló iskola, amelynek a létrehozását *Juan Manuel Ballesteros y Santa María* (1794–1869) orvos kezdeményezte (Fernandez, 2009. 239. o.).

Külön sajátos fejezetet jelent a spanyolországi vakok nevelésének történetében zenére tanításuk, amelynek 1830 és 1938 közötti történetét *Esther Burgos* tárta fel doktori értekezésében (Burgos Bordoau, 2004.). A képzésükkel kapcsolatos jelentős lépések a 20. századra tehetők, amiben nagy érdemei voltak az 1938-ban megalakult (még ma is működő) Vakok Nemzeti Szervezetének (ONCE: Organización Nacional de Ciegos Españoles⁸).

1857-ben a spanyol közoktatási törvény (amelyhez hasonló volt a magyarországi 1868-as népoktatási törvény), a *Moyano*-féle törvény jogszabály rendelkezett arról, hogy a vakok és siketek számára minden egyetemi körzetben iskolát kell létrehozni. (Ez hét körzetet jelentett, az alábbi egyetemekhez kapcsolódva: Álava, Burgos, Guipúzcoa, Palencia, Santander,

⁸A szervezet honlapja: <http://www.once.es/new/> (A letöltés ideje: 2014.08.10.)

Valladolid, Vizcaya (Ojeda González, 2009. 512. o.).

Az első oktatási központ hosszas szervezés és egyeztetés után Burgosban alakult meg 1866-ban, és 1868 júliusában kezdődött meg benne a tanítás, körülbelül kétszáz tanulóval. Az intézmény azonban folyamatos pénzügyi nehézségekkel küzdött, és így a megnyitást követő évtizedekben a diákok száma folyamatosan csökkent. A növendékek átlagosan 5 évet tartózkodtak az iskolában, és főként 7 és 13 éves kor közöttiek voltak. Az iskola 1928-ig működött körzeti központként (Ojeda González, 2009. 513. o.).

A Moyano-féle törvény azonban nem szólt azoknak a gyerekeknek a neveléséről, akik más fogyatékkal küzdöttek, és az ő nevelésükről való gondoskodás egészen 1970-ig nélkülözte a törvényi szabályozást. Így a 19. században jó részük semmiféle intézményesült nevelésben nem részesült (González Pérez, 2009. 249. o.).

Mindez – más európai országokhoz hasonlóan – Spanyolországban is a társadalom éretlenségét, a régi beidegződések, előítéletek továbbélését mutatta: a kultúra építményei (így az iskolák is) a „normális” és egészséges emberek számára jöttek létre. Emiatt például a mentálisan sérült gyerekek nevelésében a 19. század kevés újdonságot hozott Spanyolországban, a róluk való gondoskodás inkább a 20. szá-

zad elején indult meg.

Barcelonában 1897-ben jött léte az Instituto Médico-Pedagógico para Niños Attrasados, Agustín Rius i Borrell (1837–1912) tanító⁹ és Francesc de Paula Xercavins i Rius (1855–1937) orvos¹⁰ kezdeményezésére. Itt több lépésben próbálták – szellemi és erkölcsi értelemben – tanítani a növendékeket.

Az előbbi, Rius i Borrell felismerte, hogy a századvégi oktatási rendszer nem nyújt semmiféle megoldást a mentálisan sérült, illetve siketnéma és vak gyermekek nevelése szempontjából, emiatt kereste a megoldásokat, és javaslatait könyvekben is közzétette¹¹.

Az utóbbi, Xercavins i Rius pedig az idegrendszer betegségeit jól ismerő orvosként kereste a gyógyítás, a fejlesztés lehetőségeit.

A „NORMÁLISTÓL” ELTÉRŐ

GYERMEKEK MEGÍTÉLÉSE

SPANYOLORSZÁGBAN A

KÖZÉPKORTÓL A 20. SZÁZADIG

A fogyatékkal élők megítélésének változása a spanyol neveléstörténet esetében is jól követhető oly módon, hogy a velük kapcsolatos elnevezéseket vizsgáljuk.¹² A terminológiai változások követéséhez sokféle forrás áll rendelkezésünkre, elsősorban a róluk, illetve számukra írott

⁹Pedagógiai életművéről lásd: Rincón i Igea, Benet del: *Aportació pedagògica del mestre Rius*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1999.

¹⁰Életéről lásd például: Calbet i Camarasa, Josep M. és Montaña i Bouchaca, Daniel: *Metges i farmacèutics catalanistes (1880–1906)*. Cossetània Edicions, Valls, 2001. 198. o.

¹¹Művei: *La educación de los niños atrasados*. Imprenta F. Sánchez, Barcelona, 1897. és *El tartamudeo y otros vicios de pronunciación con su tratamiento*. Tip. Inglada, Barcelona, 1900.

¹²A témáról – főként az utóbbi három évtized fogalomhasználatára vonatkozásában – lásd többek között: Aparicio Ágreda, María Lourdes: Evolución de la conceptualización de la discapacidad y de las condiciones de vida proyectadas para las personas en esta situación. In: Conejero López, Susana és Berruero Albéniz, Reyes (szerk.): *El largo camino hacia una Educación Inclusiva*. I. i. m. 129–138. o.

könyvek (tankönyvek, orvosi munkák, módszertani útmutatók), a 18–19. századtól kezdve nevelési tervek, iskolai beszámolók, újságcikkek, levelek, konferenciák jegyzőkönyvei.

Sokatmondók lehetnek akár maguk az iskolák elnevezései is. A 15. századtól kezdve összegyűjtöttem néhány olyan spanyol forrásból vett kifejezést, amelyek mutatják a korszak tipikus megnevezéseit. Juan Gilabert Jofré 1409-es prédikációjában azt említette, hogy az együgyűek, bolondok és elmeháborodottak (ignoscents, folls e orats) számára fontos egy kórház létrehozása. Az 1410-ben nyílt intézmény aztán az alábbi nevet viselte: Bolondok kórháza (Hospital apellat dels folls). A siketnémák és vakok megnevezése az évszázadok során állandóságot mutatott (sordo-mudos és ciegos).

A 19. és a 20. század elején a szöveges forrásokban és intézménynevekben az alábbi megnevezések szerepelnek: visszamaradt gyermekek (niños atrasados)¹³, értelmi fogyatékos gyermekek (niños con deficiencias intelectuales), a normálistól eltérő gyermekek (niños anormales), csökkent értelmű gyermekek (niños con inteligencia disminuida)¹⁴, értelmi fogyatékos gyerekek (niños mentalmente deficientes) (Pereira, 1914) a normálistól eltérő értelmi képességű gyermekek (niños mentalmente anormales) (Pereira, 1907), degenerált gyerekek (infancia degenerada) (Pereira, 1908), sőt, az idióták (los idiotas)¹⁵ kifejezés is gyakran előfordult.

A La Escuela Moderna című folyóirat 1908 és 1912 között publikált egy 15 részből álló cikksorozatot Los niños mental-

mente anormales y su educación especial címmel, ennek egyik részében Nyns definiálta és osztályozta „normálistól eltérő értelmi képességű” gyerekeket. Szerinte ők azok, akik „fizikai, értelmi vagy erkölcsi okból nem nevelhetők olyan módon, mint a többi velük egykorú gyermek. Négy kategóriába lehet sorolni őket: érzékszervi fogyatékosok: vakok és siketek; mozgásszervi fogyatékosok: nyomorékok, félkarúak stb.; nyelvi értelemben vett fogyatékosok: némák, dadogók, és mindazok, akiknek beszédproblémáik vannak és az értelmi fogyatékosok: idióták, imbecillisek és hátramaradtak.” (Nyns, 1912. 85–86. o.)

A legutóbbi időkben Spanyolországban is jelentősen változtak a megnevezések, összhangban a nemzetközi ajánlásokkal és szóhasználattal, figyelembe véve az emberi jogokat. Az 1978-as alkotmány pszichikai, fizikai és érzékszervi szempontból csökkent képességű személyekről írt (los disminuidos psíquicos, físicos y sensoriales). Az 1982-es, a csökkent képességűek társadalmi integrációjáról szóló törvény elismerte a fogyatékkal élők jogait és különbséget tett különböző csoportjaik között a sérülés vagy fogyatékoság jellemzői szerint: (las personas con deficiencia, discapacidad o minusvalía).

1990-ben a LOGSE eltörölte a speciális nevelés terminust, és minden ahhoz kapcsolódó pejoratív kifejezést, és egységesen a „sajátos nevelési igényű gyermekek” (niños con necesidades educativas especiales) kifejezést vezette be, elősegítve ezzel is az iskolai integrációjukat. A 2002-es oktatási törvényben (Ley de Cali-

¹³Például az alábbi intézmény nevében: Instituto Médico-Pedagógico para Niños Atrasados (Barcelona, 1897.)

¹⁴Barcelona, 1897.

¹⁵L. például Carlos Nebreda írásaiban, Madrid, 1870-es évek.

dad de la Educación) ugyanez a kifejezés szerepel, a 2006-os törvény (La Ley Orgánica) szövegében pedig új kifejezésként megjelent az alábbi, az egyenlő nevelési esélyeket célul tűző iskolatípus neve is: „integráló és inklúzív inklúzív iskola” (escuela integradora e inclusiva).

Fontos kiemelni, hogy míg a korábbi szövegekben Spanyolországban alig találunk törvényi utalást a tehetséges gyermekek külön csoportként való említésére, ezek az elmúlt években született dokumentumok egyaránt említik őket; a 2006-os törvény például ezzel a kifejezéssel: „magas értelmi képességekkel bíró tanulók” (alumnos con altas capacidades intelectuales).

Ugyanígy újdonság a „súlyos viselkedési zavarokkal küzdő tanulók” (alumnos con trastornos graves de conducta) említése. Új kifejezés a „funkcionális sokszínűség” (diversidad funcional), amely a spanyol szóhasználatban 2005-től kezdve honosodott meg¹⁶, és amely kifejezi azt az igényt, hogy a fogyatékkal élő emberek is helyet kérnek a társadalomban, egyenlő jogokat és lehetőségeket szeretnének az élet minden területén.

Ebből a néhány, elsődleges forrásokból kiragadott példából is látható, hogy más országokhoz (így például Magyarországhoz is) hasonlóan Spanyolországban is hosszú történelmi út vezetett a „normálistól” eltérő képességekkel, testi-lelki állapottal bíró gyermekek elfogadásáig, társadalomba, iskolába való befogadásáig. (Fontos megjegyezni, hogy annak definíciójára aligha bukkanunk, hogy pontosan ki is tekinthető „normális”-nak, mindig

az attól való eltérés – koronként változó definícióval és értelmezési keretek között leírt – meghatározásával találkozhatunk.)

A most bemutatott, vázlatos szemantikai vizsgálódás jól mutatja, hogy maga a szóhasználat hogyan tükrözi a társadalom hozzáállását. Évszázadokra volt szükség ahhoz, hogy a kirekesztés, az előítéletek, a pejoratív hozzáállás, a „deficit-modell” (González García, 2009. 429. o.) fokozatosan megváltozzon, de a szóhasználat látványos fejlődése ellenére sem tekinthető ez a folyamat lezártnak, hiszen mindez nem csupán nyelvi és jogi kérdés, hanem a szemléletmód megváltozását is kívánja. Olyan gazdasági, politikai, kulturális kihívás, amelynek megoldása a sikeres inklúzív nevelés és a teljes társadalmi befogadás megvalósulásához vezethet.

Egyelőre leginkább csak a szűk szakmai közösség szóhasználata változott meg gyökeresen Spanyolországban, ám amíg ők „funkcionális sokszínűség”-ről és „sajátos nevelési igényű gyermekek”-ről beszélnek, az utca embere (csakúgy, mint például Magyarországon is) többnyire rokkantokról (minusválidos), jobb esetben fogyatékosokról szól, azt sugallva ezzel, hogy egyes embertársai kevesebbet érnek.

ÖSSZEGZÉS

A középkortól indult, a 18–19. század fordulójáig többnyire egyéni kezdeményezésnek tekinthető próbálkozások nyomán a 19–20. században más európai országokhoz hasonlóan Spanyolországban is kialakult az általánosan képző iskolák mellett

¹⁶Lásd erről: Romañach, Javier – Lobato, Manuel: Diversidad funcional nuevo término para la lucha por la dignidad en la diversidad del ser humano. En foro de Vida Independiente, 2005.

http://www.minusval2000.com/relaciones/vidaIndependiente/diversidad_funcional.html 2014.08.15.

a speciális iskolák hálózata. Az 1857-es Moyano-féle törvény ebből a szempontból úttörőnek tekinthető Hispániában, az 1920-as évektől szintén jelentősebb fel lendülés történt a speciális képzőintézmények létrehozásában, az 1945-ös Alapfokú Oktatási Törvény (Ley de Enseñanza Primaria) pedig megerősítette ezek fontosságát.

Jóllehet, a speciális nevelést nyújtó iskolák szegregáltan működtek, az 1970-es években több erőfeszítés is volt a különböző iskolatípusok közelítése érdekében. Az 1978-as alkotmány szövegében például nem csupán az szerepelt, hogy minden állampolgárnak, a csökkent képességűeknek is joguk van neveléshez, hanem az is, hogy a hatóságoknak elő kell segíteni a gyógykezelésüket, a rehabilitációjukat és az integrációjukat is (*Castaño Gomez*, 2009. 406. o.).

A 20. század végén több intézkedés is az integratív oktatás irányába mutatott, és éppen a spanyolországi Salamanca városában fogalmazták meg még 1994-ben az UNESCO World Conference on Special Needs Education: Access and Quality című rendezvényének résztvevői az inklúzív nevelésre vonatkozó ajánlásaikat.¹⁷ A már említett 2006-os törvény és más jogi rendelkezések¹⁸ pedig végérvényesen elrendelték az inklúzív nevelés spanyolországi megvalósítását.

Ki kell emelni, hogy az újabb időkben már a tanulók nagyon tág köre tartozik a speciális nevelésű igényű gyermekek

körébe, hiszen – összhangban a Salamancai akciótervvel (*Framework*, é.n. 6. o.) és más, nemzetközi dokumentumokkal – a viselkedési zavarokkal tartozó diákokat éppúgy oda sorolják, mint például a kiemelkedően tehetségeseket vagy a bevándorlók (akiknek száma Spanyolországban több millióra tehető) gyermekeit is.

Összegzésképpen megállapíthatjuk, hogy Spanyolország a speciális nevelés tekintetében más európai országokhoz hasonló úton járt az elmúlt évszázadokban, sőt, egyedi jelenség, hogy már a középkortól kezdve tud kiemelkedő példákat felmutatni a sérült emberekről való gondoskodásra.

Az intézményesülés első lépései a 18–19. század fordulóján megtörténtek, a csökkent képességűek különböző iskoláinak létrehozása azonban leginkább a 19. század végétől ment végbe. A harmadik évezred ugyan elhozta ezeknek a különálló oktatási intézményeknek a megszüntetését, ám történetük sok pedagógiai-pszichológiai ismeretet és tanulságot halmozott fel, amelyeknek az elemzése, új szempontok szerint való áttekintése zömmel a következő időszak feladata lesz. Ez amiatt is fontos, mert segíthet megérteni a közgondolkodás változásait, lebontani a még mindig létező hiedelmeket és előítéleteket.

¹⁷ Az ajánlások teljes szövegét lásd: Salamanca Statement: Network for Action on Special Needs Education. UNESCO – Ministry of Education and Science of Spain, Salamanca, 1994. http://www.unesco.org/education/pdf/SALAMA_E.PDF (A letöltés ideje: 2014.08.10.)

¹⁸ A témát érintő jogi szabályozás részleteiről lásd például az alábbi összefoglalásokat: Domínguez Lázaro, Martín: Atención educativa a la diversidad en Badajoz. In: Conejero López, Susana – Berruezo Albéniz, Reyes (szerk.): *El largo camino hacia una Educación Inclusiva*. I. i. m. 417–420. o.; Olmos Santana, Óscar: La transición a la democracia en la atención educativa a las personas con discapacidad. Análisis legislativo. Uo., 523–534. o.

IRODALOM

Bonet, Juan Pablo: *Reducción de las letras y arte para enseñar a hablar a los mudos*. Online: <http://213.0.4.19/servlet/SirveObras/12826516449063734198624/index.htm>

2014.08.10

Burgos Bordoau, Esther (2004): *Historia de la enseñanza musical para ciegos en España, 1830-1938*. Organización Nacional de Ciegos Españoles, Dirección General, Dirección de Cultura y Deporte, Madrid.

Castañó Gómez, Ana María (2009): La atención a la diversidad en el marco de una escuela inclusiva. Evolución histórica. In: Conejero López, Susana és Berruezo Albéniz, Reyes (szerk.): *El largo camino hacia una Educación Inclusiva. I*. Universidad Pública de Navarra – SEDHE, Pamplona. 405–416.

Carta del Abate Don Juan Andrés sobre el origen y las vicistudes del arte de enseñar a hablar a los mudo sordos (1794). Trad.: Andrés, Don Carlos. La Imprenta de Sancha, Madrid. Online : <http://213.0.4.19/servlet/SirveObras/01474985490169562979079/index.htm>

2014.08.11.

España Caparros, José A. (2002): *El sistema Braille*. Consejería de Educación – Junta de Andalucía, Málaga. Online: http://www.juntadeandalucia.es/averroes/caidv/interedvisual/ftp/el_sistema_braille.pdf

2014.08.10.

Feijó y Montenegro, Benito Jeronimo (1753): Cartas eruditas y curiosas. Tomo IV., VII. carta: Sobre la invención del Arte, que enseña a hablar a los mudos. Madrid. Online: <http://www.filosofia.org/bjf/bjfc407.htm>

Fernández, María Inés García (2009): Iniciativas pedagógicas, motrices y soci-

ales en el origen institucional de la Educación Especial en España. In: Conejero López, Susana és Berruezo Albéniz, Reyes (szerk.): *El largo camino hacia una Educación Inclusiva I*. Universidad Pública de Navarra – SEDHE, Pamplona. 235–248.

Framework for Action on Special Needs Education. In: Salamanca Statement... i. m.

Gascón Ricao, Antonio és Storch de Gracia y Asensio, José Gabriel (2004): *Historia de la educación de los sordos en España y su influencia en Europa y América*. Ramón Areces, Madrid.

González García, Erika (2009): Evolución de la Educación especial: del modelo del déficit al modelo de la Escuela Inclusiva. In: Conejero López, Susana és Berruezo Albéniz, Reyes (szerk.): *El largo camino hacia una Educación Inclusiva. I*. Universidad Pública de Navarra – SEDHE, Pamplona. 429–440.

González Pérez, Teresa (2009): Itinerario de la Educación Especial en el sistema educativo. De la Ley Moyano a la Ley General de Educación. In: Conejero López, Susana és Berruezo Albéniz, Reyes (szerk.): *El largo camino hacia una Educación Inclusiva. I*. Universidad Pública de Navarra – SEDHE, Pamplona. 249–260.

Hervás y Panduro, Lorenzo (1795): Escuela española de sordomudos, o Arte para enseñarles a escribir y hablar el idioma español, dividida en dos tomos. La Imprenta Real, Madrid. Online: <http://213.0.4.19/servlet/SirveObras/01478407544604506554480/index.htm>

2014.08.10.

Ipland García, Jerónima – Parra Cañadas, Diego (2009): La formación de ciegos y discapacitados visuales: visión histórica de un proceso de inclusión. In: Conejero López, Susana és Berruezo Albéniz, Reyes

(szerk.): *El largo camino hacia una Educación Inclusiva. I.* Universidad Pública de Navarra – SEDHE, Pamplona. 453–462.

Nyns, A (1912): La educación de los niños anormales. *La escuela Moderna* 245. 25–26. o. Idézi: Montes Moreno, Soledad és Ramírez Traperro, Francisco (2009): Evolución de la Educación Especial través de las revistas educativas (1891–1934) In: Conejero López, Susana és Berruezo Albéniz, Reyes (szerk.): *El largo camino hacia una Educación Inclusiva. I.* Universidad Pública de Navarra – SEDHE, Pamplona. 85–92.

Ojeda González, Ana Isabel: La Educación especial en Burgos: estudio de los centros específicos. In: Conejero López, Susana és Berruezo Albéniz, Reyes (szerk.): *El largo camino hacia una Educación Inclusiva. I.* Universidad Pública de Navarra – SEDHE, Pamplona. 511–522.

Pereira, F. (1907): *De la organización de la Escuelas especiales para niños men-*

talmente anormales. Madrid.

Pereira, F (1908): *De la educación de la infancia degenerada.* Madrid.

Pereira, F. (1914): *La Escuela-Sanitario para los niños mentalmente deficientes.* Madrid.

Sala, Daniel (2007): *El padre Juan Gilabert Jofré y el primer hospital psiquiátrico del mundo.* Online: http://www.lasprovincias.es/valencia/prensa/20070216/cultura/padrejuan-gilabertjofre_20070216.html 2014.08.10.

Vergara Ciordia, Javier (2009): La primera Historia de la Educación de los Sordos en España: la carta del jesuita Juan Andrés y Morell (1740–1817) a su hermano Carlos sobre el arte de educar a los sordomudos. Conejero López, Susana és Berruezo Albéniz, Reyes (szerk.): *El largo camino hacia una Educación Inclusiva I.* Universidad Pública de Navarra – SEDHE, Pamplona. 101–114.